

Nytt om namn

Meldingsblad for Norsk namnelag

Nr. 36 – 2002

NORMERING OG BRUK AV NAMN

NY PERSONNAMNLOV

1. Innleiing

Ny lov om personnamn gjeld frå 1.1.2003. Denne artikkelen er ein presentasjon av lova med vekt på reglar i lova der namnegranskingstiljøet har engasjert seg i høyringsrunden. Eg vil følgje desse reglane frå første framlegg til endeleg form. Eit eksempel er framlegget frå namnemiljøet om å endre eit etternamn frå ei eldre form til ei form som følgjer rettskrivinga, utan omsyn til talet på namneberarar, f.eks. *Dahl* til *Dal*. Det forslaget vann fram. Det blei òg gjennomslag for å hindre *sen*-endingar i ekte patronym. Men framlegg om genitivsmarkering i ekte patronym, f.eks. ekstra s i *Håkonsønn*, vann ikkje fram, og heller ikkje ønsket om ei halv stilling som personnamnkonsulent knytt til namnegranskingstiljøet.

Det som særleg skil ny lov frå gamal er:

- meir liberal haldning til namneformer og til kva for mellom- og etternamn folk kan velje blant
 - meir opning for bruk av utanlandske namneskikkar
 - opning for at sambarar kan bruke mellom- og etternamn på linje med ektefellar
 - gjeninnføring av doble etternamn med bindestrek.
- Under førebuinga blei det òg lagt vekt på at:
- innvandratarar kan føre vidare eigne skikkar i Noreg
 - reglane skal skilje minst mogleg mellom folk med norsk og annan bakgrunn
 - namn er ei privat sak, som styresmaktene i liten grad skal styre
 - det er eit generelt politisk mål å gjere sakshandsaminga enklare.

Prosesen fram til endeleg lov har vore slik: Arbeidsgruppa (AG) som førebudde lova la fram sitt forslag i NOU 2001: 1. *Lov om personnamn. Tradisjon, liberalisering og forenkling*. I den arbeidsgruppa deltok eg etter framlegg frå Samarbeidsnemnda for namnegransking, og eg støtta forslaget på alle punkt. Lova var til høyring våren 2001, blant anna i fleire organ der namnegranskarar og andre med namnefilologisk bakgrunn deltek. Justisdepartementet (JD) summerte opp høyringane og presenterte lovframlegget sitt i Ot.prp. nr. 31 (2001–2002). Justiskomiteen i Stortinget kom med tilrådinga si i Innst. O. nr. 33 (2001–2002). Lova blei handsama i Odels-

tinget 21.3.2001 og i Lagtinget 18.4.2001, og sanksjonert i Statsråd 7.6.2002.

JD har gjeve ut rundskriv til lova: *Rundskriv G-20/02, 15. november 2002. Lov om personnavn. 7. juni 2002 nr. 19*. JD heldt kurs for saks-handamarar på fylkesmannskontora og folkeregistara før lova tok til å gjelde. Dessutan kjem det skjema tilpassa lova. Eg har utarbeidd ei liste over namn frå kulturar som kan bruke same namneformer som føre- og etternamn. Nettadressa for lista er www.hf.uib.no/nordisk/navneliste.htm.

I framstillinga nedanfor vil eg, som nemnt, leggje hovudvekt på dei reglane i lova som høyringsorgana med tilknytning til det namnefaglege miljøet, tok opp. Det gjeld universiteta i Oslo (UiO), Trondheim (NTNU) og Tromsø (UiT), Samarbeidsnemnda for namnegranskning og Namne-konsulentene (stadnamn). Dessutan er desse institusjonane og organa med nærskylde interesser tekne med: Statens kartverk, Norsk språkråd og Sameininget.

Det vil bli vist korleis dei nemnde reglane blei handsama av Justis-departementet og Stortinget. JD gjorde endringar i mange av framlegga etter høyringa, og tok bl.a. omsyn til innspel frå det namnefaglege miljøet. I stortingshandsaminga blei det gjort framlegg om endringar som gjaldt grensa for verna etternamn, endringar i skrivemåten av etternamn og om fordelinga av arbeidet med namnesaker mellom organa. Berre dei to første endringsframlegga blir omtalte nedanfor.

Framstillinga nedanfor byggjer i hovudsak på referata frå høyringa i *Or.prp. nr. 31*, men òg direkte på høyringsfråsegnene (HF) og andre dokument i nokre tilfelle.

Fleire sider ved den nye lova er omtalte i pressemeldinga frå Regjeringa i *Nytt om namn* (Non) nr. 34, s. 15–16, i artikkelen min «Ny lov om personnavn» i *Språknytt* nr. 2/2002 og i Guro Reisæters artikkel om fleirkulturelle perspektiv på lova i Non nr. 34, s. 17–25. Dei fyldigaste framstillingane står i dei offentlege dokumenta som er nemnde ovanfor, og som finst på Internettet. Der finst òg referata frå odelstings- og lagtingshandsaminga. Heile lovteksten er attgjeven nedanfor, og i denne artikkelen blir det vist til paragrafane i lova. HF frå Samarbeidsnemnda for namnegranskning er trykt i Non nr. 35, s. 8–12.

2. Etternamn (Or.prp., pkt. 5)

Termen «slektsnamn» i den gamle lova blei endra til «etternamn» i den nye, særleg på grunn av innarbeidd bruk (Or.prp. nr. 31, pkt. 5.2).

2.1. Verna etternamn (§ 3; Or.prp., pkt. 5.3)

AG gjorde framlegg om at grensa for verna namn skulle seijast ned frå 500 til 200 beratar, slik at vanlegare namn enn dette er til fri bruk for alle. Dessutan skulle nye namn som blei registrerte, ikkje bli verna. Det skulle òg bli mogleg å ta i bruk etternamn som har vore borne i oldeforeldre-generasjonen eller seinare.

Samarbeidsnemnda for namnegranskning og UiT gjekk imot dei to første framlegga om endra vernereglar, og ville halde på den eksisterande ordninga. Dei la bl.a. vekt på identitet og at det var mange andre ledige namn. UiO meinte grensa ikke skulle vere lågare enn 300 (HF). Språkrådet støtta framlegget om å gå ned til 200.

JD støtta endringa til 200 fordi dei meinte det ikkje var urimeleg for dei som blir råka, og fordi det er fordelar med fleire val. Dette var i samsvar med grunngevinginga til AG. JD følgde fleire av høyringsorgana og meinte at nye namn bør bli verna på same måten som gamle. Grunnen var at det er mange andre nye namn som folk elles kan ta. JD foreslo dessutan at ein kunne hente namn heilt frå tippoldforeldregenerasjonen, særleg ut frå omsyn til samar og nasjonale minoritetar, jf. nedanfor.

I Stortinget heldt Arbeidarpartiet (Ap) og Framstegspartiet (Frp) på 500-grensa. Dei la vekt på at «mange navnekombinasjonar og muligheter ikke er tatt i bruk» og at det bl.a. er mogleg å velje namn heilt tilbake til tipp-oldeforeldregenerasjonen (Innst. O. nr. 33, pkt. 5.1). I Odelstinget sa Bernt Egil Torp, Ap, bl.a.:

Når navnet er en så sterk del av vår identitet, er også noe vi ønsker å beskytte, vi ønsker ikke at andre bare skal kunne ta vårt eget navn i bruk. Og det er viktig for mange, gitt at navn ofte har stedbundne tradisjoner, det sier en del om vårt eget slektskap, osv.

Ap og Frp fekk ikkje fleirtal for framlegget korpje i Odelstinget eller i Lagtinget.

2.2. Dobble etternamn (§ 7; Or.prp., pkt. 5.4)

Fleirtalet i AG gjekk inn for doble etternamn med bindestrek. Fleirtalet la vekt på likestilling, mens mindretalet la vekt på problem med registrering.

UiO støtta dette ut frå likestillingsargumentet òg fordi ordninga var i bruk i andre land, bl.a. Danmark og Tyskland. (Merknad: Tyskland har bindestreksnamn der det eine tilsvavar våre mellomnamn, sjå Non nr. 31, s. 27.) Samarbeidsnemnda (Non nr. 33, s. 10–11) og UiT, som begge støtta nyordninga, ville ikkje krevje obligatorisk bindestrek og knytte det til eit framlegg om mellomnamn som er omtalt nedanfor.

JD støtta framlegget frå fleirtalet i AG. Det same gjorde alle partia på Stortinget. Stortinget hadde dessutan samrøystes beide Regeringa om eit framlegg om «adgang til å inneha to slektsnavn» allereie 16.12.1999.

2.3. Parentonym (patro- og metronym) (§ 4 1. ledd nr. 2; Ot.prp., pkt. 5.5)

AG gjorde framlegg om at patronym og metronym kunne bli etternamn, men at namna måtte vere personlege pga. dei kjønnsbestemde endingane, som *-sønn* og *-datter*. *Sen-ending* var ikkje utelukka.

UfT, UfO og Samarbeidsnemnda støtta framlegget om patronym som etternamn, men meinte at *sen-endinga* ikkje skulle brukast for slike personlege etternamn. Dei meinte *sen-endingar* ville vere vanskelege å kontrollere i samband med vidareføring av etternamn til nye generasjonar. Dei gjekk òg inn for at det skulle vere klar genitivsmarkering, bl.a. som *Håkons sønn*. Språkrådet ville ikkje ha det siste som eit lovfesta prinsipp, men ville heller ha det med i ei rettleiing. (Gulbrand Alhang har skrive om slike genitivsformer i Non nr. 30.)

JD støtta innføring av ekte patronym som etternamn, og følgde dessutan dei nemnde høyringsorgana når det gjaldt å forby *sen-ending*. Dei meinte *sen-endinga* var stivna og kjønnsnøytral og eigna seg ikkje i slike namn som viser direkte til verkeleg kjønn. JD støtta ikkje kravet om skrivereglar i lova, dvs. genitivsmarkering. Dei innførte termen «parentonym» som dekkjer både patro- og metronym.

2.4. Bruksnamn (§ 4 1. ledd nr. 8; Ot.prp., pkt. 5.7)

AG hadde foreslått å liberalisere reglane for kva bruksnamnformer som brukarar og leigarar av gardsbruk kunne få rett til. Dei gjekk inn for ei stort utval av former frå mange slag offentlege dokument, og dessutan bruksnamn vedteke etter *Lov om stadnamn*. Praksis under den gamle personnamnlova er at folk berre kan få etternamn av namneformer som finst i matrikkelan eller i grunnboka (jf. referanse nedanfor). AG brukte nemninga «gådsnavn» i lova, på same måten som «gardsnamn» i den gamle personnamnlova.

Namnekonulentene og Statens kartverk peika på at termen «gardsnamn» gjaldt for område som hadde felles matrikkelnummer og gjerne fleire bruk, mens «bruksnamn» gjaldt bruk, dvs. ein eigedom. Det er det siste lova gjeld.

Namnekonulentene peika vidare på ei endring i 1991 i delingslova. Den gjorde det mogleg å få godkjent bruksnamn som allereie var i bruk som etternamn av andre, i tilfelle der namnet hadde gamal tilknytning

til eigedomen. AG hadde ikkje nemnt denne moglegheita for å ta bruksnamn som etternamn. UfO viste kort til det same (HF).

Namnekonulentene meinte at berre vedteke namneformer, dvs. etter stadnamnlova, skulle vere moglege å ta i bruk som etternamn. Dessutan meinte dei at nylaga etternamn av stadnamntype bør vere i samsvar med norsk skrivestikk og vanleg normering av stadnamn. Dei foreslo òg at klagesaker som gjeld bruksnamn som etternamn, bør bli handsama av Klagenemnda for stadnamn.

JD støtta bruken av termen bruksnamn og dei moglegheitene som følgde av endringa i delingslova. Dei følgde AG når det gjaldt val av bruksnamnformer og støtta dessutan val av moderne former utan omsyn til om dei er normerte. JD gjekk imot framlegget ovanfor om klagesaker, dei la vekt på valfridom og at det offentlege skal redusere arbeidet med namnesaker.

(Meir detaljert omtale av tidlegare reglar og kva som gjeld etter den nye lova, har eg skrive om i «Navn på gårdsbruk som etternavn» i Non nr. 35.)

2.5. Nye etternamn (§ 3 3. ledd; Ot.prp., pkt. 5.8)

AG gjorde framlegg om fritt val av etternamn med utlandsk form og om at ein kunne bruke eit stort utval av kjende stadnamn som etternamn dersom dei ikkje allereie er i bruk som etternamn.

Frå Samarbeidsnemnda (Non nr. 33, s. 9), NTNUs, Statens kartverk, Namnekonulentene og Språkrådet blei det teke til orde mot namn med utlandsk form. Det same gjaldt bruk av kjende naturnamn som etternamn, f.eks. sjørør og fjell. (Botolv Helleland tok opp dette i ein leiar i Non nr. 35.)

JD støtta AG og tok ikkje omsyn til høyringane som er nemnde ovanfor. Dessutan gjorde JD framlegg om å endre terminologien frå «nylaga» til «nye» namn, då det gjeld namn som kan ha vore i bruk.

2.6. Endring av skrivemåtar (§ 6; Ot.prp., pkt. 5.9)

AG gjekk inn for reglar om endring av skrivemåtar i etternamn, ein gjaldt endring frå *å* til *aa*. Grunnen er tilpassing til bruk i utlandet. Den andre endringa er kjønnsbestemt ending for personar med namn frå kulturar med slik namneskikk.

UfO (HF), NTNUs, namnekonulentane og Språkrådet tok opp problemet med at namneformer som følgjer norsk rettskriving, er verna, mens parallelle former med andre skrivemåtar er frie. Sentrale eksempel er *Dal* og *Vahl*, og *Dahl* og *Vahl*. UfO (HF), Språkrådet (HF) og NTNUs foreslo at ein fritt kunne velje den forma av namnet som er i samsvar med rettskrivinga når den andre forma ikkje er verna.

JD støtta synet frå desse høyringane og foreslo at endring til rettskrivingsform i slike tilfelle ikkje skal reknast som endring til eit anna namn, dvs. at det i praksis er enkelt å få gjennomført endringa. JD følgde desutan same prinsippet for tilpassing i internasjonalt retning då dei utvida AGs framlegg om endring frå norske bokstavar til utanlandske skrivemåtar. I tillegg til endring frå *d* til *aa*, gjekk dei bl.a. inn for *æ* til *ae* og *ø* til *oe*. (Det er òg omtalt av meg i Non nr. 35, s. 18.)

I Odelstinget og Lagtinget kom Frp med framlegg om å ta bort den foreslåtte regelen om endring til rettskrivingsformer. Dei ville avgrense reglane for berre å gjelde endringane til utanlandsktilpassa skrivemåtar. Grunngevinga til Frp står i Inst. O. nr. 33, pkt. 5.7:

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet kan ikke se at endringer av det normerte skriftspråk automatisk skal gi mulighet for bærer av et etternavn som har gammel normering til å ta beskyttede etternavn som nå faller inn under dagens normering. Eksempel som kan nevnes er Dahl og Dal. Familienavn kan neppe sies å være bundet opp til den til enhver tid gjeldende normerte norske hverdagslige rettskrivning som språket ellers.

Odelstinget og Lagtinget vedtok framlegget som følgde prinsippet frå JD.

2.7. Samisk etternamntradisjon (§ 4.1. ledd nr. 1; Ot.prp., pkt. 8.3.2)

Då AG gjekk inn for å hente ettermann frå oldeforeldra, og då JD gjekk inn for det same frå tippoldeforeldra (pkt. 2.1 ovanfor), var det i begge tilfella grunnlegge bl.a. med omsynet til samar og kvenar som hadde skifta til norske namn under den tidlegare forningspolitikken. JDs framlegg om namn frå tippoldeforeldre bygde på HF frå Kommunal- og regionaldepartementet.

Sametinget tok opp spørsmålet om den utbreiddde og tradisjonelle samiske etternamnslikken med foransitte patro- eller metronym i ei tilpassa bøyingsform, f.eks. *Ándde Ánde* der både faren og sonen heite *Ánde*.

JD meinte at ein ikkje kunne godkjenne anna namnerækkefølge i offentlege register enn med førenamnet framfor etternamnet. Då ville dei bli handsama på same måten som folk frå f.eks. Vietnam og Kina. JD peika på at dette gjeld offentlege register, men at ein elles står fritt.

3. Mellomnamn (§9; Ot.prp., pkt. 6)

AG gjekk inn for at alle namn som blir tillatne som ettermann, òg kan godkjennast som mellomnamn. Det gjeld f.eks. mellom- og ettermann

tilbake til tippoldeforeldra og hos eigen ektefelle. Dessutan gjeld det parentonym.

Framlegget frå namnefaglege miljø om skrivemåtar av parentonym nemnt ovanfor gjeld både mellom- og ettermann.

I tillegg foreslo UiT og Samarbeidsnemnda at det berre skulle vere mogleg å bruke ekte patro- og metronym som mellomnamn. På den måten ville alle andre namn med etternamnsform berre bli ettermann. Desse to høyringsorgana gjekk, som nemnt, inn for doble ettermann. Som følge av det nemnde skiljet mellom kva som kan vere mellom- og ettermann, foreslo dei òg at det ikkje trng vere krav om bindestrekk i doble ettermann.

JD støtta framlegget frå AG og tok omsyn til at reglane for mellomnamn skulle vere enkle å gjennomføre. Dei gjekk imot framlegget frå dei namnefaglege miljøa fordi det ikkje var ønskeleg å avgrense folks val av mellomnamn.

4. Førenamn (Ot.prp., pkt. 7)

For førenamn har to emne vore tekne opp: namn som kan vere til ulempe og ettermann som førenamn.

4.1. Vesentleg ulempe (§ 10.1. ledd; Ot.prp., pkt. 7.2)

AG foreslo å utvide regelen for kva førenamn som folk kan velje, frå namn som «er til ulempe» til namn som «er til vesentlig ulempe». Det lét vere å nemne eksempel på namn for å unngå å hemne endring i praksisen over tid.

UiT, UiO og Samarbeidsnemnda meinte at sjeldne skrivevariantar måtte bli avviste. UiO meinte òg at ein måtte vere restriktiv med fantasianamn og konstruerte namn.

JD støtta AG, og såg ikkje gode nok grunnar til å innføre slike reglar som namnefaglege miljø ønskte.

Det kom ikkje motframlegg til dette i Stortinget. Men i Odelstinget sa justisminister Odd Einar Dørrum dette, som ei humoristisk oppfølging til handbuktminister Lars Sponheims utspel om svenskehandel som «harry» i VG 9.3.2002:

Dersom noen har vært i tvil, bør spørsmålet om et solid norsk navn være avklart nå: Fornavnet Harry vil ikke under noen omstendighet kunne nektes dersom Stortinget vedtar forslaget.

§ 10 gjeld både føre-, mellom- og ettermann.

4.2. Etternamn som førenamn (§ 8; Ot.prp., pkt. 7.3)

AG ville langt på veg leggje vekt på førekomst som førenamn i folke- registeret når det gjeld godkjenning av registrerte etternamn som førenamn. Det var unntak for «sterke grunner».

UfT meinte AG stilt for svakt krav, og var skeptisk til bruk av folke- registeret som «kontrollinstans». Både UfT og Språkrådet foreslo at det namnefaglege miljøet bør utarbeide ei liste over namn som kan god- kjennast. UfT peika på at nokre namn kunne godkjennast utan å stå på lista, f.eks. sjeldne innvandrarnamn. Desse listene gjaldt alle typar førenamn.

JD fann det ikkje tenleg med ei liste over godkjende namn, og ville heller at ein tek for seg namn når dei blir aktuelle, med hjelp frå det namnefaglege miljøet om det trengst. JD forsto å vidareføre gjeldande praksis som inneber at ein må dokumentere tradisjon eller opphav som førenamn i Noreg eller utanlands, eller tradisjon frå ein kultur som ikkje skil mellom føre- og etternamn.

5. Namnefagleg støtte (Ot.prp., pkt. 9.2)

AG meinte at klageorganet for narnnesaker bør knyte til seg namnefagleg støtte, og at omfanget kunne vere ca. to vekesverk, pluss noko meir den første tida (NOU 2001: 1, pkt. 12.2 og 14.3).

Samarbeidsnemnda (Non nr. 35, s. 12) og Språkrådet (HF) meinte to vekesverk var altfor lite og viste til at ein i Danmark brukte eit halvt årsverk knytt til namnegranskingsmiljøet. Samarbeidsnemnda foreslo derfor ei halv stiling etter same mønster.

JD meinte denne oppgåva hadde lite omfang, og dessutan at ho ikkje høyrde heime i lova. JD har seinare gjort avtale med meg om inntil to vekesverk i året til slikt arbeid, pluss to veker for å lage ei liste over namn frå kulturar som ikkje skil mellom føre- og etternamn.

Ivar Utne

ivar.utne@nor.uib.no